NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

DUAL TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING PROFESSIONAL PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Qo‘ ysinaliyev Nuriddin Zafarali o‘ g‘ li
Namangan davlat texnika universiteti o‘ qituvchisi
e-mail: qoysinaliyevnuriddin776@gmail.com
Orcid id: 0009-0000-3155-9550
UO‘ K **377.091.3:625**

Annotatsiya: *Maqolada dual ta'lim sharoitida bo‘ lajak mutaxassislarning professional-pedagogik kompetentligini shakllantirishning ilmiy-metodologik asoslari va pedagogik qonuniyatlari tadqiq etilgan. Oliy kasbiy ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish muhitining integratsiyalashgan pedagogik maydonida talabalarning refleksiv, loyihaviy va texnologik ko‘ nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Dual ta'limning shaxsga yo‘ naltirilgan va faoliyatli yondashuvlar uyg‘ unligidagi pedagogik mexanizmlari ochib berilgan. Taklif etilgan metodologik prinsiplar talabalarning kasbiy adaptatsiyasini jadallashtirish, kognitiv-amaliy mustaqilligini oshirish hamda ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.*

Kalit so‘ zlar: *dual ta'lim, professional-pedagogik kompetentlik, metodologik asoslar, kasbiy integratsiya, faoliyatli yondashuv, ta'lim samaradorligi, pedagogik transformatsiya, shaxsiy rivojlanish.*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: *В статье исследованы научно-методологические основы и педагогические закономерности формирования профессионально-педагогической компетентности будущих специалистов в условиях дуального образования. Проанализированы возможности развития рефлексивных, проектных и технологических навыков студентов в интегрированной педагогической среде высшего профессионального образования и производства. Раскрыты педагогические механизмы дуального образования на основе сочетания личностно-ориентированного и деятельностного подходов. Предлагаемые методологические принципы способствуют ускорению профессиональной адаптации студентов, повышению их когнитивно-практической самостоятельности и обеспечению эффективности образования.*

Ключевые слова: *дуальное образование, профессионально-педагогическая компетентность, методологические основы, профессиональная интеграция, деятельностный подход, эффективность образования, педагогическая трансформация, траектория личностного развития.*

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE IN THE DUAL EDUCATION PROCESS

Abstract: *The article examines the scientific and methodological foundations and pedagogical regularities of developing the professional and pedagogical competence of future specialists in the context of dual education. The possibilities of developing students' reflective, project-based, and technological skills within an integrated pedagogical environment of higher professional education and production are analyzed. The pedagogical mechanisms of dual education based on the combination of learner-centered and activity-based approaches are identified. The proposed methodological principles contribute to accelerating students' professional adaptation, enhancing their cognitive and practical independence, and improving educational effectiveness.*

Keywords: *dual education, professional and pedagogical competence, methodological foundations, professional integration, activity-based approach, educational effectiveness, pedagogical transformation, personal development trajectory.*

KIRISH.

Zamonaviy globallashuv va shiddatli texnologik taraqqiyot davrida oliy kasbiy ta'lim tizimi oldiga yuqori intellektual salohiyatga ega, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash vazifasi qo‘ yilmoqda. Ushbu maqsadni amalga oshirish bevosita bo‘ lajak mutaxassislarning professional pedagogik kompetentligini shakllantirish darajasi bilan belgilanadi. Professional pedagogik kompetentlik — shaxsning kasbiy-pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish, nazariy bilimlarni

amaliyotga tizimli tatbiq qilish, pedagogik vaziyatlarni tahlil etish hamda innovatsion ta’lim texnologiyalarini muvaffaqiyatli qo‘ llash bo‘ yicha shakllangan integratsiyalashgan shaxsiy-kasbiy xislatlari va qobiliyatlari majmuasidir. Mazkur sifat mutaxassisning nafaqat chuqur fundamental bilimlarga ega ekanligini, balki pedagogik muloqot madaniyati, refleksiv tahlil hamda doimiy o‘ z-o‘ zini rivojlantirish trayektoriyasiga sodiqligini ham aks ettiradi.

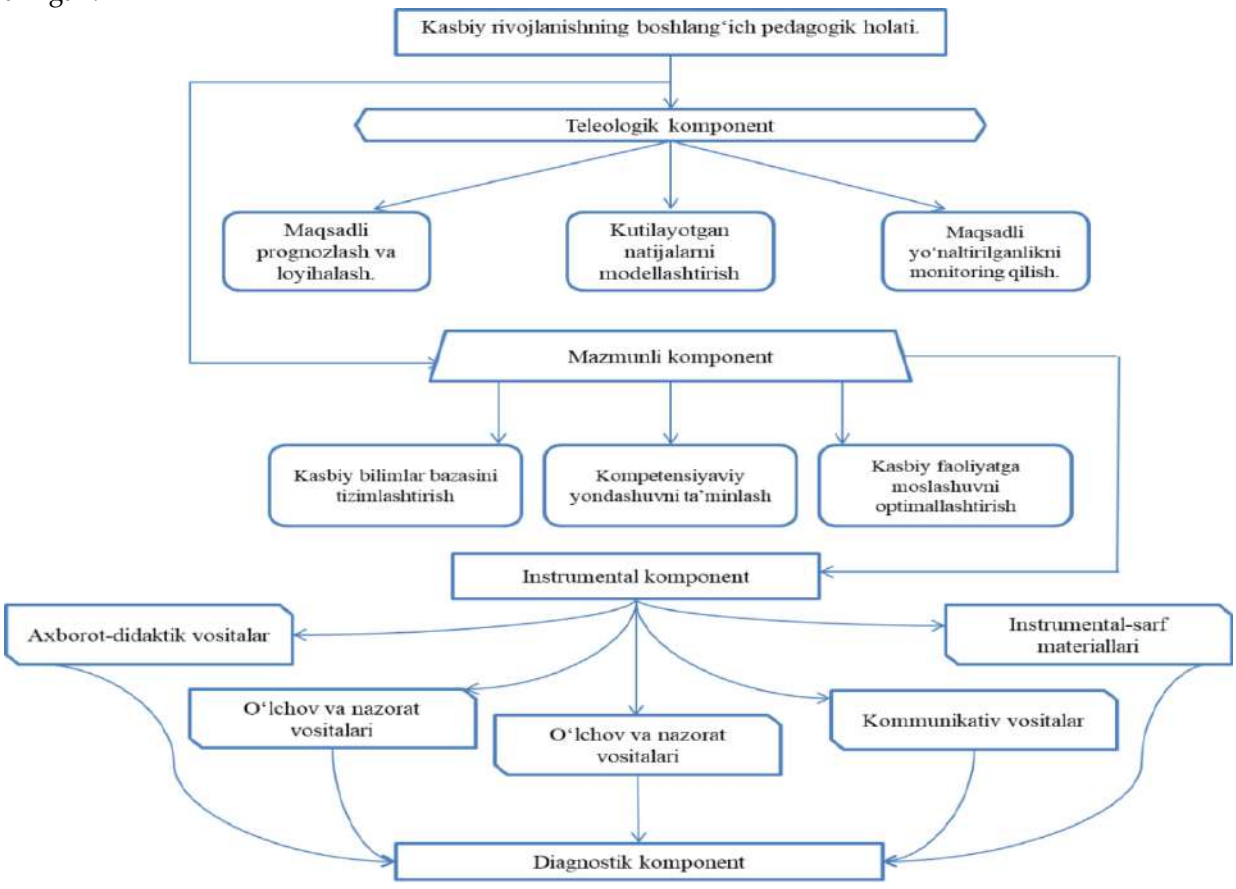
Mamlakatimizda ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish davlat siyosatining eng ustuvor yo‘ nalishi etib belgilangan. O‘ zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘ z nutqlarida o‘ qituvchi va murabbiylarning kasbiy mahorati masalasiga alohida to‘ xtalib, shunday degan edi: *”Biz Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishni strategik vazifa qilib qo‘ ygan ekanmiz, buni birinchi navbatda ta’lim va tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, muallimlarimizning bilim va saviyasini eng ilg‘ or talablar darajasiga ko‘ tarish orqali amalga oshiramiz”*. Davlat rahbarining ushbu konseptual fikrlari oliy kasbiy ta’lim muassasalarida talabalarning kompetentlik darajasini oshirish nafaqat soha ehtiyoji, balki strategik ahamiyatga ega bo‘ lgan davlat ahamiyatidagi vazifa ekanligini to‘ liq tasdiqlaydi. Tadqiqot obyekti hisoblangan professional kompetentlik mehnat bozori barqarorligini ta’minlashning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

MAVJUD ADABIYOTLAR TAHLILI

Dual ta’lim sharoitida professional pedagogik kompetentlikni shakllantirish muammosi dunyo miqyosidagi yirik olimlar tomonidan metodologik va amaliy jihatdan keng tadqiq etilgan. Germaniyalik olim Tomas Deissinger dual tizimning pedagogik asoslarini o‘ rganib, ishlab chiqarish muhitidagi kasbiy tayyorgarlik talabalarda mustaqil qaror qabul qilish va pedagogik-texnologik madaniyatni shakllantirishini asoslab berdi. Avstraliyalik tadqiqotchi Stiven Billett esa ish joyidagi ta’lim metodologiyasini rivojlantirib, bo‘ lajak mutaxassisning professional kompetentligi bevosita real mehnat jarayonidagi ijtimoiy va pedagogik hamkorlik muhitida egallanishini isbotladi. Shveysariyalik olim Filipp Gonon o‘ z ilmiy asarlarida dual ta’limning sifat mezonlarini ishlab chiqib, o‘ quv muassasasi va korxona o‘ rtasidagi pedagogik integratsiyani ta’minlash qonuniyatlarini ochib berdi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

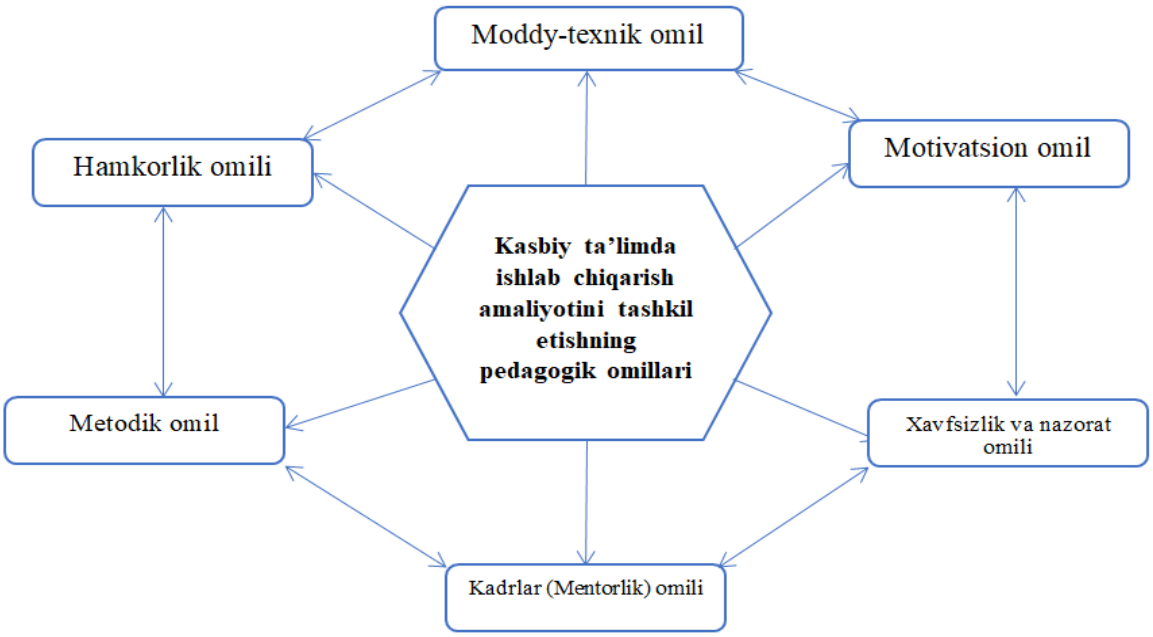
Tadqiqot metodologiyasi tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlar uyg‘ unligiga asoslanadi. Bo‘ lajak mutaxassislarning kasbiy shakllanish jarayonini o‘ rganishda pedagogik kuzatuv, qiyosiy-mantiqiy tahlil hamda dual ta’lim subyektlari o‘ rtasidagi integratsiya monitoringi usullari qo‘ llanilgan. Kompetentlik darajasini aniqlash va olingan natijalarning ishonchliligini ta’minlash maqsadida pedagogik diagnostika hamda matematik-statistik tahlil vositalaridan foydalanilgan.

1-rasm. Amaliyotlarini tashkil etish metodikasi

TAHLIL VA NATIJALAR

Dual ta’lim jarayonida talabalarning professional pedagogik kompetentligini shakllantirish ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish muhitining o‘ zaro uzviy sinergiyasiga tayanadigan murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayondir. Ushbu tizimning metodologik asoslarini tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatli va shaxsga yo‘ naltirilgan pedagogik yondashuvlar majmuasi tashkil etadi. Tizimli yondashuv dual ta’limni barcha tarkibiy qismlari, ya’ni normativ-huquqiy, tashkiliy, metodik va texnologik tuzilmalari o‘ zaro bog‘ langan yaxlit ekotizim sifatida o‘ rganishni taqozo etadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa ta’lim natijalarini shunchaki quruq bilimlar yig‘ indisi shaklida emas, balki aniq ishlab chiqarish vaziyatlarida va pedagogik faoliyatda namoyon bo‘ ladigan professional ko‘ nikmalar, amaliy layoqat hamda shaxsiy fazilatlar tizimi sifatida loyihalashga xizmat qiladi.

2-rasm. Kasbiy ta’limda ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etishning pedagogik omillari

Kasbiy ta’limda ishab chiqarish amaliyotlarini tashkil etishning pedagogik modelidagi jarayon bloki butun tizimning amaliy yuragi hisoblanadi. Ushbu blok maqsadli yo‘ nalishdan kelib chiqib, o‘ quvchilarning real ishlab chiqarish muhitida professional kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan murakkab va ko‘ p qirrali mexaniz sifatida ishlaydi. Jarayon bloki o‘ quvchilarni nazariy bilimlardan amaliy faoliyatga o‘ tkazish, ularni korxona sharoitlariga moslashtirish va pedagogik mahoratni bosqichma-bosqich rivojlantirishni ta’minlaydi. Blok ichida moddiy -texnik, hamkorlik, metodik, kadrlar (mentorlik), motivatsion hamda xavfsizlik va nazorat omillari o‘ zaro bog‘ langan holda faoliyat yuritadi

Faoliyatli yondashuv metodologik asos sifatida talabalarning professional kasbiy shakllanishini bevosita mehnat va amaliyot jarayonlari orqali ta’minlashni ko‘ zda tutadi. Dual ta’lim muhitida nazariy darslar va real ishlab chiqarish topshiriqlari navbatma-navbat almashib turishi natijasida talabaning kognitiv mustaqilligi rivojlanadi, o‘ quv motivatsiyasi barqarorlashadi hamda kasbiy mas’uliyat hissi shakllanadi. Shu bilan birga, shaxsga yo‘ naltirilgan yondashuv har bir bo‘ lajak mutaxassisning individual qobiliyatlari, qiziqishlari va o‘ z-o‘ zini rivojlantirish trayektoriyasini inobatga olish imkonini beradi. Universitet professor-o‘ qituvchilari va korxonalarning tajribali mutaxassislaridan iborat ustoz-shogird tizimi talabalarda kasbiy etika, refleksiv tahlil va nostandart muammolarni yechish ko‘ nikmalarini shakllantirishda muhim pedagogik omil bo‘ lib xizmat qiladi.

Mazkur metodologik prinsiplarning amaliyotga izchil joriy etilishi oliy kasbiy ta’lim mazmunini sifat jihatidan modernizatsiyalash, dual ta’lim modellari samaradorligini oshirish va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta’minlashga mustahkam zanjir yaratadi. Pedagogik va ishlab chiqarish integratsiyasi muhitida talabaning professional kompetentligini shakllantirish jarayoni pedagogik diagnostika hamda monitoring vositalari yordamida uzluksiz nazorat qilib boriladi. Yakuniy natijada ta’lim dasturlarining dinamik tabiati ta’minlanadi, nazariya va amaliyot o‘ rtasidagi an’anaviy tafovutlar butunlay bartaraf etiladi hamda zamonaviy iqtisodiyot tarmoqlari uchun strategik fikrlaydigan, yuqori malakali yetuk mutaxassislar avlodi maqsadli tayyorlanadi.

XULOSA

Dual ta’lim jarayonida talabalarning professional pedagogik kompetentligini shakllantirish modeli nazariya va real ishlab chiqarish amaliyotini muvaffaqiyatli uyg‘ unlashtiruvchi yaxlit metodologik tizimdir. Tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatli hamda shaxsga yo‘ naltirilgan yondashuvlar majmuasi talabalarning professional ko‘ nikmalarini, mustaqil qaror

qabul qilish layoqatini va kasbiy etikasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Universitet va sanoat korxonalari o‘ rtasidagi integratsiya hamda "ustoz-shogird" tizimi bo‘ lajak mutaxassislarning moslashuvchanligini oshirishda bosh pedagogik omil vazifasini o‘ taydi. Yakuniy natijada, ushbu metodologik prinsiplar ta’lim sifatini tubdan modernizatsiyalash, an’anaviy tafovutlarni bartaraf etish hamda mehnat bozori talablariga to‘ liq javob beradigan, yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlarni maqsadli tayyorlashni kafolatlaydi.

\ FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘ YXATI

1. Deissinger, T. The German dual system of vocational education and training and its socio-cultural context / T. Deissinger // International Journal of Training and Development. – 2015. – Vol. 19, No. 2. – P. 137–152.
2. Billett, S. Learning through work: Workplace affordances and individual engagement / S. Billett // Journal of Workplace Learning. – 2001. – Vol. 13, No. 5. – P. 209–214.
3. Gonon, P. The Quest for Modern Vocational Education: Georg Kerschensteiner between Dewey and Weber / P. Gonon. – Bern : Peter Lang, 2009. – 248 p.
4. Ткаченко, Е. В. Проблемы подготовки профессионально-педагогических кадров в условиях дуального обучения / Е. В. Ткаченко // Образование и наука. – 2014. – № 6. – С. 34–42.
5. Чапаев, Н. К. Педагогическая интеграция: методология, теория, практика / Н. К. Чапаев. – Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2019. – 305 с.
6. Ergashev, I. Oliy ta’lim tizimida integratsiyalashgan pedagogik muhitni loyihalash metodologiyasi / I. Ergashev. – Toshkent : Fan va texnologiya, 2023. – 192 b.
7. Asqarov, A. H. Bo‘ lajak mutaxassislarning kasbiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish modellari / A. H. Asqarov // Pedagogika. – 2025. – № 4. – B. 56–62.
8. Siddiqov, S. S. Dual ta’lim jarayonida o‘ quv-innovatsion klasterlarni shakllantirish tamoyillari / S. S. Siddiqov // Kasb-hunar ta’limi. – 2024. – № 1. – B. 22–29.
9. Зеер, Э. Ф. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Высшее образование в России. – 2020. – № 4. – С. 23–30.
10. Sultonov, M. M. Oliy kasbiy ta’limda talabalarning loyihaviy-amaliy faoliyatini tashkil etish metodikasi / M. M. Sultonov. – Namangan : NamMTI nashriyoti, 2024. – 150 b.
11. Karimov, I. A. Talabalarning refleksiv madaniyatini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari / I. A. Karimov // Pedagogik mahorat. – 2025. – № 2. – B. 78–84.
12. O‘ zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘ g‘ risida"gi Qonuni, ORQ-637-son // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. – 2020-y.
13. O‘ zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi "Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘ g‘ risida"gi 163-son Qarori // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. – 2021-y.
14. Taylor, P. Methodology of Workplace Learning and Professional Competence Frameworks / P. Taylor, J. Green // International Journal of Educational Research. – 2022. – Vol. 95. – Art. 101425.